

Лебедь К.М.

здобувач вищої освіти

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

Науковий керівник: к.філ.н., доцент Землянська А.В.

ФІЛОСОФІЯ СМІХУ: УКРАЇНСЬКИЙ ГУМОР ЯК ПРОТИДІЯ СТРЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Анотація. У статті розглядаються зразки сучасної української сміхової культури воєнного часу в контексті філософії сміху. В контексті філософської теорії невідповідності аналізується джерело смішного в мемах, піснях, анекдотах, поезії, присвячених визначальним подіям сьогодення та спрямованих на підняття бойового духу шляхом висміювання ворога.

Ключові слова: філософія сміху, теорія невідповідності, мем, анекдот, пісня, пародія.

Lebed K.M. Philosophy of Laughter: Ukrainian Humor as an Anti-stress During the War. The article examines the examples of modern Ukrainian wartime laughter culture in the context of the philosophy of laughter. In the context of the philosophical theory of inconsistency, there is analyzed the source of the funny in memes, songs, anecdotes, and poetry dedicated to defining events of today and aimed at raising morale by ridiculing the enemy.

Key words: philosophy of laughter, theory of inconsistency, meme, anecdote, song, parody.

Український народ має глибокі корені сміхової культури: від жартівливих народних пісень та анекдотів, через низове бароко з його інтермедіями, травестіями, пародіями, творчість І. Котляревського, Л. Глібова, П. Гулака-Артемівського та багатьох інших класиків аж до «Бу-Ба-Бу» та постмодерністських творів. В основі цього закладена глибока народна філософія – подолання негативних явищ дійсності за допомогою гумору.

Саме на такому функціональному призначенні сміху наголошує М. Маркус – викладач філософії Університету Фрідріха Шіллера в Єні та Університету Баугауза [5]. За його словами, ще З. Фройд свого часу підкреслював, що гумор відповідає за внутрішнє розслаблення. Як приклад, згадується пантоміма блазня в цирку, який намагається по кілька разів невдало зробити досить звичний рух, що викликає сміх, але водночас вивільняє енергію дітей, які спостерігають за цією дією й починають активно реагувати.

Н. Ємельянова, підсумовуючи своє дослідження філософії сміху крізь призму критичного мислення, зауважує, що ця філософія ілюструє не стільки трагізм буття, скільки здатність людини до його безкінечного подолання [1, с. 7]. Проаналізувавши різні теорії на пояснення феномена сміху – від Аристотеля до А. Бергсона, дослідниця надає перевагу теорії невідповідності Б. Паскаля та А. Шопенгауера, за якою сміх породжується через розрив між очікуваним та реальністю. На думку Н. Ємельянової, сміх стає філософською зброєю та водночас зняряддям в осмисленні реальності, в якій людина не має комфортне існування, та можливої протидії їй. При цьому вона посилається на працю Л. Карасьова «Філософія сміху», де науковець стверджує, що сміх вивільняє людину, робить її сильнішою та пробуджує надію на подолання зла, яке, сміючись над собою, зникає, йде у небуття [1, с. 8].

Тож не випадковим є наше дослідження сучасної сміхової культури на тему війни в Україні як способу подолання стресу. Якщо у перші місяці війни у соціумі переважали такі відчуття, як страх, шок, нерозуміння, що пояснює превалювання трагічних мотивів і образів у ЗМІ, літературі, зображувальному мистецтві, то на сьогодні розвинена ціла сміхова культура: меми, вірші, анекдоти, плакати, пісні, відео в тіктоку тощо.

Рис. 1. <https://nv.ua/ukr/lifestyle/na-hersonshchini-diki-gusi-zupinili-vorozhny-dron-zmi-foto-50226778.htm>

Найшвидше на події, які стають об'єктами жвавого обговорення, реагують автори мемів. Й. Гусак, автор проєкту «We're from Ukraine», мета якого – тлумачення закордонній аудиторії контексту й сенсу українських мемів воєнного

часу, вважає, що створення таких гумористичних картинок з відповідним текстом – «основна лінія психологічного спротиву» [4]. Популярність українських воєнних мемів за кордоном він пояснює тим, що пости з обстрілами й жертвами не так активно поширюватимуться й обговорюватимуться, як той контент, який так само розповідатиме про війну, але в жартівливому, легкому тоні. А поєднання візуалізації з лаконічними влучними фразами найкраще запам'ятовуватиметься, передаватиметься від одного реципієнта іншому, а відтак – зверне на себе увагу більшості [3. с. 277]. При цьому, наголошує автор проєкту, змінюється й образ самої України. Тепер вона – не пригнічена протягом століть земля-страдниця, а сильна й могутня «країна набагато більшої свободи, ніж Америка».

Серед найпопулярніших тем воєнних мемів можна виділити, насамперед, історії локальних перемог, учасниками яких стали не військові, а пересічні громадяни (менеджер «Укрпошти», пенсіонер, який збив ворожий літак; бабуся, яка банкою з балкону збила ворожий дрон; цигани, що вкрали танк та ін.), тварини чи птахи (як, наприклад, бойові гуси, що потрапили, за версією російськомовних ЗМІ, у двигун ворожого штурмового літака (Рис. 1); «бойові» бджоли, які покусали окупантів та ін.); сама природа, зокрема Рудий ліс у Чорнобилі. «Канон – це історія про висадки в Чорнобаївці, – пояснює суть жартів у мемах Й. Гусак. – Я досі не можу повірити, що вони вкотре стягують туди техніку. Питання «шоб що?» набуває якогось вселенського масштабу» [4]. Таким чином, джерело сміху – розбіжність між діями «другої армії світу» і здоровим глуздом.

Окрему групу становлять меми про знакові місця України, в яких дали гідну відсіч ворогу: Чорнобаївку (Рис. 2), острів Зміїний, Херсон, Київ та ін.

Зрештою, об'єктами висміювання у мемах стали самі вояки ворожої армії, які на противагу міцних, дужим, витривалим українським

Рис. 2. <https://kp.ua/ua/photo/life/a646747-najkrashchi-memi-pro-chornobajivku>

бійцям зображуються нищими, злиденними або недоумкуватими.

Важливим чинником боротьби з негативними явищами дійсності стало мистецтво слова. Народна культура анекдота, пісенна поп-культура, поезія, сповнена цілого спектру відтінків гумору (від іронії до сарказму) переносять увагу з візуальних образів на вербальні, розкриваючи гумористичний зміст у контексті. Популярними стали пісні, що згадують окремі події та явища української дійсності часів повномасштабного вторгнення росії. Наприклад, уже згадана вище ситуація з гусями, через яких упав літак, викликала написання музиканткою з Рівного А. Васильчик тексту, присвяченого птахам (<https://www.youtube.com/watch?v=YD4UAi10tQA&t=18s>). «Бойові» гуси, кури й голуби та біолабораторії, «тракторні війська», затоплення крейсера «Москва» згадуються також у пісні О. Пономарьова «Україна перемаже» (<https://www.youtube.com/watch?v=fRuiEv3JRDQ>), яка не лише висміює ворога, дає розраду слухачам, а й підіймає бойовий дух. Поєднання гумористичного тексту та бадьорої музики настільки відповідало запиту українських громадян, що викликало появу низки відеопародій-кліпів на цю пісню (<https://www.youtube.com/watch?v=MQLPaNg6wSI>).

Справжнім хітом став також пісенний текст проекту «Шугар» «Віддаю Притулі» (https://www.youtube.com/watch?v=CJ_aVnwYbzY). У пісні йдеться про таке поширене в сучасній українській дійсності явище, як збирання коштів на потреби ЗСУ, зокрема йдеться про благодійний фонд шоумена Сергія Притули, якому вдалося за дуже короткий термін зібрати гроші на байрактари (проект «Народний байрактар»), причому коштами залюбки ділилися передусім пересічні громадяни, і малі й дорослі, віддаючи останнє на свою армію заради перемоги. Саме цей факт зафіксований у пісенному тексті:

Хочу нагадати кохана:

Сьогодні не їмо в ресторанах...

<...>

Ти мене питаєш, нащо я це роблю.

Мила, не хвилюйся – я просто економлю.

<...>

Я всю зарплату віддаю Притулі, на рахунках нулі,

Віддаю Притулі, мила вибачай...

Таких прикладів у пісенній культурі з'являється все більше (варто згадати і пісню «Враже» проєкту «Ейнджі Крейда», після якої росіяни почали називати українців сатаністами; і твори про підірваний Кримський міст від Jerry Heil та гурту «Spiv Brativ» й ін.), оскільки, як зізнаються самі автори, український народ все активніше захищається від ворога. Люди вже не злякані чи сповнені безнадії, а слідом за своєю армією виборюють свою внутрішню й державну свободу, піднімаючи український дух, підтримуючи своє фізичне і психічне здоров'я гумором.

Не втрачає актуальності й традиційний жанр усної народної творчості – анекдот. У залежності від того, яка подія чи персона є найбільш обговорюваною в країні, виникають і відповідні анекдоти. Значна кількість їх висміює образ ворога та способи перемоги над ним. Як і в мемах та піснях, представники ЗСУ постають у героїчному образі незламного воїна, від якого з ганьбою втікає окупант:

- *Як Ви вважаєте, що потрібно нашим ЗСУ, щоб перемогти армію рф?*
- *Ну... Спочатку її треба наздогнати... [2].*

Щодо поезії, то в ній гумористичний дискурс проявляється по-різному. По-перше, сміхова культура сучасної української поезії про війну пов'язана із пародією жанрів, коли автори активно послуговуються бурлеском і травестією, зокрема з героїчним пафосом розповідаючи про осоромлення й поразки ворога. В інших пародійних зразках меланхолійне філософське японське хоку наповнюється повсякденним українським змістом:

*Тішить бавовна
ранкова
серця самураїв.*

*Що це горить на світанку
в осіннім тумані
москаль покурив. (зі сторінок Фейсбуку)*

Йдеться про подію, радісну для українців, яка сталася 8 жовтня, коли в окупованому Криму пролунав потужний вибух на Кримському мосту, що мало обірвати сухопутний зв'язок між півостровом та росією.

По-друге, пародійні та сатиричні поезії є актуальними за змістом і розкривають суть тих процесів і явищ, які спостерігаються в реальності. Так, серед віршів-пародій варто згадати твір В. Кондратюка за мотивами англійської народної дитячої віршованої казки «Дім, який побудував Джек». Український автор переносить читачів у сьогодення, прослідковуючи цілий ланцюг подій та людської активності в країні, що сприяють подоланню ворога й наближенню перемоги:

*Ось танк,
У якого поціливі Гриць.
А онде моск@ль, на солярці копчєний,
Лежить горілиць, існування зречєний
При танку,
в якого поціливі Гриць.
А це українська родюча земля,
Що вже поглинає того моск@ля,
Хоч він недостатньо з боків пропечєний,
Безглуздої долі своєї зречєний
При танку,
в якого поціливі Гриць... (за матеріалами Фейсбуку).*

Отже, сміхова культура України воєнного часу виконує дуже важливу функцію – допомагає громадянам позбутись негативної енергії та спрямувати свої зусилля не на злість і сум, які руйнують людину зсередини, а на повернення душевного комфорту, внутрішньої сили. Тематика творів різних жанрів: мемів, анекдотів, віршів та пісень тощо сприяє формуванню позитивного героїчного образу захисників, на яких можуть сподіватись у боротьбі за свободу пересічні люди.

Література

1. Емельянова Н.Н. Философия смеха в лабиринтах критического мышления. *Вісник Маріупольського державного університету*. Сер.: Філософія, культурологія, соціологія. 2014. № 8. С. 7–15.
2. Збірник українських анекдотів. URL: <https://rozdil.lviv.ua/anekdot/anekdot.php?id=8852>.
3. Землянська А. В. Досвід використання засобів візуалізації навчальної інформації під час вивчення української і зарубіжної

літератури у вищій школі. *Тренди в освіті: матеріали міжнародного науково-методичного семінару*. 2019. С. 34–39.

4. Морі Є. «We're from Ukraine»: як українські меми про війну перекладають для закордонної аудиторії [Розмова з Йосипом Гусаком]. URL: <https://susplne.media/220023-we-ukraine-ak-ukrainski-memi-pro-vijnu-perekladaut-dla-zakordonnoi-auditorii/>.
5. Філософія сміху. URL: <https://zbruc.eu/node/100362>.

Піскоха Н.Д.

вчитель початкових класів Комунального закладу «Нововодянська ЗОШ I-III ступенів» Водянської сільської ради Запорізької області Кам'янсько-Дніпровського району

ТРАГІЗМ У ТВОРІ УЛАСА САМЧУКА «МАРІЯ»

Анотація. У статті акцентується увага на трагізмі жінки-матері та всієї України у творі Уласа Самчука «Марія». Наголошено на тому, що роман Уласа Самчука «Марія» вважається першим твором, у якому автор сміливо представив страшні картини голодомору. Влучно використовуючи художнє слово, автор говорить про руйнацію української нації, що було спричинено певними історичними обставинами.

Ключові слова: художня проза, соціалістична дійсність, художня правда, реальна картина, епос, образ жінки.

Piskokha N.D., Sharova T.M. Tragicism in Ulas Samchuk's work «Maria». The article focuses on the tragedy of a woman-mother and the whole of Ukraine in Ulas Samchuk's work «Maria». It is emphasized that Ulas Samchuk's novel «Maria» is considered to be the first work in which the author boldly presented terrible pictures of the Holodomor. Aptly using the artistic word, the author speaks of the destruction of the Ukrainian nation, which was caused by certain historical circumstances.

Key words: fiction, socialist reality, fiction, real picture, epic, image of a woman.